

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Природничо-географічний факультет
Кафедра географії та методики її навчання

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри
географії та методики її навчання
_____ О. В. Браславська

«28» серпня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 28 ЗАГАЛЬНЕ ЗЕМЛЕЗНАВСТВО

Галузь знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: 101 Екологія

Освітня програма; Екологія

Освітній ступінь: бакалавр

Робоча програма навчальної дисципліни «Загальне землезнавство» для здобувачів вищої освіти спеціальності 101 Екологія

Розробники: кандидат географічних наук, доцент кафедри географії та методики її навчання Ситник Олексій Іванович

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри географії та методики її навчання

Протокол № 2 від «28» серпня 2023 року

Завідувач кафедри географії та методики її навчання

_____ (Оксана БРАСЛАВСЬКА)
(підпис)

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні науково-методичної комісії природничо-географічного факультету

Протокол № 1 від «29» серпня 2023 року

Голова науково-методичної комісії природничо-географічного факультету

_____ (Інна РОЖІ)
(підпис)

Пролонговано:

на 20__/20__ н. р. _____ (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н. р. _____ (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н. р. _____ (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

на 20__/20__ н. р. _____ (_____) «__» ____ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПІБ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	обов'язкова	обов'язкова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	українська
Загальний обсяг у кредитах ЄКТС / годинах	4 / 120	4 / 120
Курс	I	I
Семестр	I	I
Кількість змістових модулів із розподілом:	3	3
Обсяг кредитів	4	4
Обсяг годин, у тому числі:	120	120
Аудиторні:	60	16
Лекційні	24	4
Семінарські / Практичні		
Лабораторні	36	12
Самостійна робота	30	74
Індивідуальні завдання	30	30
Форма семестрового контролю	екзамен	екзамен

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: формування цілісного уявлення про середовище існування людства у різних масштабах – від географічної оболонки до Всесвіту – та методологічні засади географічного пізнання.

Завдання:

- ознайомити студентів зі складом, будовою, закономірностями розвитку і функціонування географічної оболонки;
- сформувати поняття про географічну оболонку як про цілісний планетарний природний комплекс;
- вивчити особливості будови і складу, динаміку розвитку окремих геосфер - атмосфери, гідросфери, літосфери, біосфери, визначити їх роль у розвитку географічної оболонки;
- проаналізувати територіальну диференціацію географічної оболонки.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- загальні відомості про Землю та зв'язки з космічними тілами;
- склад географічної оболонки і властивості основних компонентів природи, які формують географічну оболонку;
- місце і роль цих компонентів в житті географічної оболонки;
- про наявність зв'язку між природними компонентами;

вміти:

- правильно аналізувати і узагальнювати інформацію про географічні процеси та явища;
- розбиратися в законах їх розвитку;
- читати фізико-географічні та інші тематичні карти.

3. Компетентності та програмні результати навчання

Компетентності за ОП:

К06. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

К10. Навички міжособистісної взаємодії.

К15. Здатність до критичного осмислення основних теорій, методів та принципів природничих наук.

Програмні результати навчання:

ПР02. Розуміти основні екологічні закони, правила та принципи охорони довкілля та природокористування.

ПР03. Розуміти основні концепції, теоретичні та практичні проблеми в галузі природничих наук, що необхідні для аналізу і прийняття рішень в сфері екології, охорони довкілля та оптимального природокористування.

ПР13. Уміти формувати ефективні комунікаційні стратегії з метою донесення ідей, проблем, рішень та власного досвіду в сфері екології.

ПР16. Вибирати оптимальну стратегію проведення громадських слухань щодо проблем та формування територій природно-заповідного фонду та екологічної мережі.

ПР18. Поєднувати навички самостійної та командної роботи задля отримання результату з акцентом на професійну сумлінність та відповідальність за прийняття рішень.

ПР19. Підвищувати професійний рівень шляхом продовження освіти та самоосвіти.

ПР22. Брати участь у розробці проектів і практичних рекомендацій щодо збереження довкілля.

4. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНОГО ЗЕМЛЕЗНАВСТВА. ЗАГАЛЬНОПЛАНЕТАРНІ ВЛАСТИВОСТІ ЗЕМЛІ

Тема 1. Загальне землезнавство як наука. Сучасна географія як система природничо-географічних і економіко-географічних наук. Загальне землезнавство в цій системі. Поняття про об'єкт та предмет вивчення загального землезнавства. Завдання землезнавства на сучасному етапі розвитку суспільства. Коротка історія розвитку загального землезнавства. Землезнавство на сучасному етапі. Зародження географії в античному періоді. Стан землезнавства в середні віки. Епоха великих географічних відкриттів. Формування галузей географічної науки. Землезнавство на сучасному етапі.

Тема 2. Загальна характеристика Всесвіту та Сонячної системи. Форми існування матерії у Всесвіті. Загальна характеристика Всесвіту Еволюція Всесвіту . Небесні тіла: зірки, планети, комети, астероїди, метеорити. Структура Всесвіту: галактики, наша Галактика. Сонячна система. Характеристики Сонця. Планети Сонячної системи.

Тема 3. Земля як планета. Форма і розміри Землі. Внутрішня будова Землі. Гравітаційне поле Землі. Магнітосфера Землі. Географічні наслідки параметрів Землі як планети. Космічний вплив на Землю. Сонячно-земні зв'язки.

Тема 4. Рухи Землі та їх наслідки. Параметри обертання Землі навколо своєї осі. Докази осьового обертання Землі. Географічні наслідки обертання Землі: полярне стиснення фігури Землі, сила Коріоліса, періодичність припливів та відпливів, зміна дня і ночі, добова періодичність у процесах географічної оболонки. Доба – природна одиниця часу. Види часу. Параметри орбітального руху Землі. Екліптика, дні рівнодення і сонцестояння. Географічні наслідки обертання Землі навколо Сонця: зміна пів року, пояси освітленості, рік природна одиниця часу. Рух Землі і календар.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОБОЛОНКИ ЗЕМЛІ

Тема 5. Літосфера. Шарувата будова Землі. Поняття про земну кору, мантію і ядро Землі, їх фізичний стан, речовинний і хімічний склад. Причини сферичної будови Землі. Типи земної кори. Поняття про материкові і океанічні платформи, геосинклінальні і орогенічні області. Особливості будови серединно-океанічних хребтів. Вулкани. Землетруси. Утворення материків і океанів. Форми земної поверхні. Рельєф океанічного дна. Гіпсографічна крива. Особливості розподілу суші і моря як один із найважливіших чинників у диференціації географічної оболонки.

Тема 6. Атмосфера. Загальні відомості про атмосферу Атмосфера, її сучасний склад і походження. Будова атмосфери. Поділ тропосфери на повітряні маси. Сонячна радіація.

Інтенсивність сонячної радіації. Відбита і поглинута радіація. Радіаційний і тепловий баланс. Загальний баланс тепла в системі атмосфера - поверхня Землі. Кругообіг тепла. Теплові пояси Землі. Розподіл температур повітря в січні і липні. Сучасні проблеми охорони атмосфери. Роль атмосфери в динаміці географічної оболонки. Атмосферний тиск Зміни тиску із зміною висоти. Розподіл атмосферного тиску на земній поверхні. Баричне поле Землі. Загальна циркуляція атмосфери. Регіональні циркуляції атмосфери: пасати, мусони, циклони і антициклони. Місцеві циркуляції повітря: бризи, фени, бора, містраль, хамсин, хабуб, смерч та інші. Повітряні маси і фронти. Роль атмосферних циркуляцій у перерозподілі тепла і вологи в географічній оболонці. Випаровування і випаровуваність. Вологість повітря. Хмари і хмарність. Опади. Характеристика зволоження

Тема 7. Гідросфера. Поняття про гідросферу. Розподіл окремих складових частин гідросфери. Сучасні проблеми охорони гідросфери. Роль гідросфери у динаміці географічної оболонки. Роль гідросфери у формуванні макрокліматичних особливостей географічної оболонки. Роль гідросфери у забезпеченні вологою різних районів земної кулі. Світовий океан та його частини. Океанічні та морські води, їх солоність та склад солей. Поділ морських вод на поверхневі батіальні і абісальні. Класифікація морів. Кругообіг води в географічній оболонці. Походження океанічних течій і їх класифікація. Загальна схема океанічних течій і їх вплив на перерозподіл тепла і вологи. Води суходолу Води суші, їх види і походження. Озера, їх походження і типи. Класифікація рік. Льодовики, їх типи і географічне поширення. Підземні води. Вічна мерзлота.

Тема 8. Біосфера. Виникнення і еволюція біосфери. Основні компоненти біосфери. Вчення В.І. Вернадського про біосферу. Специфічні особливості живої речовини на Землі: виключно висока активність, пристосованість і велика різноманітність. Стійкість живих організмів до несприятливих умов середовища. Проблеми охорони біосфери. Роль біосфери у динаміці географічної оболонки. Біологічний кругообіг речовин. Кругообіг вуглецю. Роль живих організмів у формуванні земної кори, гідросфери, ґрунтового покриву. Біосферно-екологічні функції ґрунтів. Педосфера Землі. Роль живих організмів в еволюції географічної оболонки. Поняття про ноосферу.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ГЕОГРАФІЧНА ОБОЛОНКА

Тема 9. Загальні природничі й організаційні закони в географічній оболонці. Механічна взаємодія в планетарних фізико-географічних процесах. Ізостазія в геосферах. Гравітаційна диференціація речовини. Термодинамічні явища в географічній оболонці. Системи горизонтального переносу тепла.

Тема 10. Геосистеми. Поняття природно-територіального комплексу. Закони біологічних систем. Соціальні системи, екологія. Земні системи (геосистеми). Поняття про ландшафт. Зв'язки між геосистемами, геохімічні явища.

Тема 11. Будова та динаміка географічної оболонки. Будова географічної оболонки. Історія розвитку географічної оболонки. Речовина географічної оболонки. Межі географічної оболонки. Динаміка географічної оболонки. Основні типи руху геосистем. Джерела енергії географічної оболонки.

Тема 12. Організація та глобальні зміни географічної оболонки. Вертикальна ярусність географічної оболонки. Загальні ознаки структури земної поверхні. Поясно-зональні структури. Структури розподілу суходолу і океану. Зонально-азональні ознаки Світового океану. Контактні зони. Бар'єри.

Тема 13. Антропосфера. Землезнавчі аспекти ноосферного розвитку. Людство як компонент географічної оболонки. Історія природокористування, екологічні кризи минулого. Сучасна екологічна ситуація. Ознаки глобальної екологічної кризи, глобальні зміни в навколишньому середовищі.

Тема 14. Екологічна криза. Світоглядні джерела екологічної кризи. Методологія вирішення глобальних проблем людства. Екологічні стратегії людства, оптимізація природокористування.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНОГО ЗЕМЛЕЗНАВСТВА. ЗАГАЛЬНОПЛАНЕТАРНІ ВЛАСТИВОСТІ ЗЕМЛІ												
Тема 1. Загальне землезнавство як наука	8	2		4	1	1						
Тема 2. Загальна характеристика Всесвіту та Сонячної системи.	12	2		4	3	3						
Тема 3. Земля як планета	12	2		4	3	3						
Тема 4. Рухи Землі та їх наслідки.	12	2		4	3	3						
Разом за змістовим модулем 1	44	8		16	10	10		2		4	10	20
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ОБОЛОНКИ ЗЕМЛІ												
Тема 5. Літосфера.	4	2			1	1						
Тема 6. Атмосфера.	12	2		4	3	3						
Тема 7. Гідросфера.	12	2		4	3	3						
Тема 8. Біосфера.	8	2			3	3						
Разом за змістовим модулем 2	36	8		8	10	10		2		4	10	20
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. ГЕОГРАФІЧНА ОБОЛОНКА												
Тема 9. Загальні природничі й організаційні закони в географічній оболонці	14	2		8	2	2						
Тема 10. Геосистеми.	6	2			2	2						
Тема 11. Будова та динаміка географічної оболонки	5	1			2	2						
Тема 12. Організація та глобальні зміни географічної оболонки	5	1			2	2						
Тема 13. Антропосфера та землезнавчі аспекти ноосферного розвитку	3	1			1	1						
Тема 14. Екологічна криза.	7	1		4	1	1						

Разом за змістовим модулем 3	26	8		12	10	10			4	10	34
Усього годин	90	24		36		30		4		12	74
Модуль 2											
ІНДЗ	30				30		30				30
Усього годин	120	28		36	30	30	120	4		12	74

6. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Етапи пізнання земної поверхні та розвитку землезнавства	4
2.	Сонячна система і небесна сфера	4
3.	Фігура та розміри Землі. Докази кулястості планети	4
4.	Осьове і орбітальне обертання Землі	4
5.	Сонячна радіація. Тепловий режим підстильної поверхні і атмосфери	4
6.	Гідросфера та колообіг води в природі	4
7.	Загальні закономірності географічної оболонки	8
8.	Взаємодія географічного середовища і людського суспільства	4
	Разом	36

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Вивчити роль українських учених у пізнанні Всесвіту. Ознайомитись з розвитком географії на території України	3
2.	Роль географічних товариств у дослідженні Землі. Географічне товариство України: здобутки та перспективи	3
3.	Геоінформаційні технології в загальному землезнавстві	3
4.	Пульсари та чорні зірки. Теорія великого вибуху	3
5.	Історія вивчення галактик. Галактика Туманність Андромеди	3
6.	Місяць – супутник Землі	3
7.	Історія природокористування, екологічні кризи минулого	3
8.	Сучасні екологічні проблеми Землі. Сучасні антропогенні ландшафти планети	3
9.	Оптимізація природокористування	3
10.	Вчення В.І. Вернадського про ноосферу. Техносфера	3
	Разом	30

8. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання виконуються в формі науково-дослідної роботи (презентації та доповіді до неї), яку виконують студенти самостійно.

Теми індивідуальних завдань:

1. Мілетська натурфілософські школа
2. Географія античного часу
3. Географія епохи середньовіччя
4. Епоха Великих географічних відкриттів
5. Географія нового часу

6. Дослідження Світового океану в XX столітті
7. Географія XVII століття
8. Географія XVIII століття
9. Географія XIX століття
10. Географія XX століття
11. Зарубіжна географія XX століття
12. Роль арабів у розвитку географії
13. Роль Ератосфена і Страбона в географії
14. Географічне відкриття Америки
15. Географічне відкриття Австралії
16. Географічні знання у Стародавньому та Середньовічному Китаї
17. Плавання Христофора Колумба
18. Подорож Афанасія Никітіна
19. Подорожі Марко Поло
20. Географічні відкриття вікінгів (Ісландія, Гренландія, Північна Америка)
21. Плавання Джеймса Кука
22. Подорож Джованні Да Плано Карпіні
23. Навколосвітня подорож експедиції Ф. Магеллана
24. Навколосвітнє плавання Френсіса Дрейка
25. Відкриття Південного полюса
26. Відкриття Північного полюса
27. Дослідження Антарктики у XX столітті
28. Географічні дослідження Чарльза Дарвіна
29. Освоєння Сибіру російськими землепрохідцями
30. Дослідження Давида Лівінгстона у Африці
31. Плавання Абея Тасмана
32. Подорожі М.М. Пржевальського
33. Подорож Свена Гедіна у Центральну Азію
34. Відкриття Паміру
35. Географічні уявлення давніх єгиптян
36. Космогонія Стародавнього Вавилону
37. Навколосвітнє плавання І.Ф. Крузенштерна та Ю.Ф. Лисянського
38. Відкриття Амазонки
39. Норбер Кастере та розвиток світової спелеології
40. Восьмитисячники Гімалаїв (сходження на найвищі вершини Світу)
41. Розвиток картографії у Середньовічній Європі
42. Географи і мандрівники середньовічного Близького Сходу
43. Подорож Г'юма Рубрука
44. Географічний метод дослідження
45. Історичний метод в географічних дослідженнях
46. Порівняльний метод в географічних дослідженнях
47. Системний підхід та його застосування в географічних дослідженнях
48. Математичні методи в географічних дослідженнях
49. Екологічний метод і його застосування в географічних дослідженнях
50. Фізичний метод і його застосування в географічних дослідженнях
51. Хімічний метод в застосування в географічних дослідженнях
52. Метод балансів
53. Експедиційний метод географічних досліджень
54. Університетські географічні школи
55. Географічне прогнозування
56. Закон ритмічності розвитку географічної оболонки
57. Сонце – центральне тіло Сонячної системи

58. Планети Сонячної системи
59. Місце планети Плутон в Сонячній системі
60. Закон зональності та азональності розвитку географічної оболонки
61. Періодичний закон географічної зональності
62. Ритмічність – закономірність розвитку географічної оболонки
63. Асиметрія – закон розвитку географічної оболонки
64. Історія розвитку географічної оболонки
65. Закон єдності і цілісності розвитку географічної оболонки
66. Кругообіги речовини, енергії та інформації в географічній оболонці
67. Всесвіт і його дослідження
68. Антропогенні ландшафти світу
69. Антропогенні ландшафти України
70. Антропогенні ландшафти Черкаської області

9. Методи навчання

1. За джерелом передачі та характером сприйняття інформації:
 - словесні;
 - наочні;
 - практичні.
2. За розв'язком основних дидактичних завдань:
 - набуття знань;
 - формування вмінь та навичок;
 - застосування знань;
 - застосування творчої діяльності;
 - засвоєння знань;
 - перевірка знань.
3. За характером пізнавальної діяльності при засвоєнні змісту дисципліни:
 - пояснювально-ілюстративний;
 - репродуктивний;
 - дослідницький;
 - евристичний.
4. За поєднанням методів:
 - інформаційно-повідомлюючий і виконуючий;
 - пояснювальний і репродуктивний;
 - інструктивно-практичний і продуктивно-практичний;
 - пояснювально-спонукаючий і частково-пошуковий;
 - спонукаючий і пошуковий.

Використовуються засоби реалізації методів навчання:

- 1) загальнолюдські (інструкція, аналіз, синтез, дедукція, аналогія);
- 2) засоби хімічного дослідження (спостереження, хімічний експеримент, моделювання, опис, метод теоретичного дослідження);
- 3) загальнопедагогічні засоби (виклад, бесіда, самостійна робота).

10. Методи контролю

У процесі контролю рівня засвоєння знань, умінь, навичок студентів з цієї дисципліни використовуються методи: усний контроль, письмовий контроль, тестовий (Інформаційно-освітнє середовище для студентів очної та заочної (дистанційної) форм навчання «Moodle»), самоконтроль, метод практичної перевірки.

Також використовуються інтерактивні форми і методи оцінювання знань, умінь і навичок студентів, зокрема: ділові ігри, «круглі столи», прес-конференції, дискусії, обговорення-виступи, семінари-консультації, повідомлення-огляди, олімпіади-турніри, тренінги.

Методи усної перевірки – попередній та поточний контроль – виступ, обґрунтування і аналіз схем, таблиць.

Методи практичної перевірки – поточний, тематичний контроль – проведення лабораторного дослідження, виконання індивідуальних завдань різного спрямування.

Методи письмової перевірки – тематичний, періодичний і підсумковий контроль – контрольні роботи, тестування, хімічні диктанти.

11. Критерії оцінювання результатів навчання

Усний виступ та виконання письмового завдання, тестування	Критерії оцінювання
5	В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі тестові завдання.
4	Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість тестових завдань.
3	В цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину тестових завдань.
2	Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив меншість тестових завдань.
1	Частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно вирішив окремі тестові завдання.
0	Не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань. Не вирішив жодного тестового завдання.

12. Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Поточне оцінювання і самостійна робота								ІНДЗ	Підсумковий контроль	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3		10	10	100
Т 1	Т 2	Т3	Т4	Т5	Т 6	Т 7	Т 8			
10	10	10	10	10	9	10	10			

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка в ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
75–81	C		
69–74	D		
60–68	E	задовільно	
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Рекомендована література

Основна

1. Загальне землезнавство. Книга 2 : навчальний посібник / упоряд.: О. Д. Лаврик, О. І. Ситник, В. В. Цимбалюк. Умань : ВПЦ «Візаві», 2021. 214 с.
2. Багров М. В., Боков В. О., Черваньов І. Г. Землезнавство : підручник. Київ: Либідь, 2000. 464 с.
3. Волошин І. І. Загальне землезнавство : навч. посіб. для вузів. Ніжин: Видавництво Ніжинського педагогічного університету імені М. Гоголя, 2002 . 294 с.
4. Гомзяков А. В., Осипов Г. К. Общее землеведение : ученик. Санкт-Петербург: ИГК ВКА имени А. Ф. Можайского, 2009-2010. Т. 1-3.
5. Загальне землезнавство. Книга 1 : навчальний посібник / авт.-уклад. О. Д. Лаврик. Умань : ПП Жовтий О. О., 2014. 112 с.
6. Загальне землезнавство: практикум / за ред. М.Ю. Кулаковської, П.А. Шкрябія. Київ: Вища школа. Головне вид-во, 1981. 248 с.
7. Коротун І. М. Основи загального землезнавства: навч. посіб. Рівне: РДТУ, 1999. 310 с.
8. Олійник Я. Б., Федорищак Р. П., Шищенко П. Г. Загальне землезнавство : навч. посіб. Київ: Знання-Прес, 2003. 247 с.
9. Федорищак Р. П. Загальне землезнавство : навч. посіб. для студ. географ. спец. унів. Київ: Вища школа, 1995. 223 с.

Допоміжна

1. Атлас світу. Київ: НВП «Картографія», 1999. 216 с.
2. Волошин І. І., Уварова А. Є. Загальне землезнавство : практикум. Київ: Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2000. 238 с.

3. Географічна енциклопедія України: в 3-х т. / редкол.: О.М. Маринич (відп. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 1989-1993.
4. Єна О. В., Супричов О. В. Словник-довідник з фізичної географії. Київ: Довіра, 2002. 238 с.
5. Жупанський Я. І. Словник термінів і понять з географії. Чернівці: Технодрук, 2006. – 192 с.
6. Заставецька О. В. Фізична географія : зб. задач і вправ. 6–8 класи / Заставецька О. В. – Тернопіль: Навчальна Книга – Богдан, 2008. 58 с.
7. Тутковський П. А. Загальне землезнавство : підручник для вищих шкіл і для самоосвіти. Харків: Держвидав України, 1927. 494 с.

14. Інформаційні ресурси

1. <http://adventure.hut.ru/general/index.htm>
2. <http://geo.1september.ru/>
3. <http://geografia.ru/>
4. <http://geografica.net.ua/>
5. <http://geography.about.com/>
6. <http://geo-tur.narod.ru/>
7. <http://nature.worldstreasure.com/>
8. <http://www.rgo.ru/>
9. <http://www.twirpx.com>